

הגיית חטף־פתח באות לא גרונית

גבריאל בירנבאום

בעלי הניקוד למנוע את הקורא מלקרוא qommiyyut, šallu. כלומר: למנוע התמזגות של שני העיצורים. השווה גם את המילים יקרב, יגדל והשם יצחק – השווה בהן כמובן נח – למילה יצחק(ל) שהזכרנו לעיל; כאן באופן חריג על הקורא לקרוא שווה נע בצד"י. סוף דבר: כל החטפים האלה דינם להיקרא בפינו בתנועת e (כמו סגול או צירי), כהגייה המוקפדת של השווה הנע.⁷

לעיון נוסף: ייבין, כתר ארם צובה: ניקודו וטעמיו, ירושלים תשכ"ט, עמ' 22–49. א' דותן, "ענייני הגייה בתפילה ובקריאת התורה", ספר שבטיאל: מחקרים בלשון העברית ובמסורות העדות, בעריכת י' גלוסקא וצ' קיסר, רמת גן תשנ"ב, עמ' 68–76. ייבין, המסורה למקרא, ירושלים תשס"ג, עמ' 236–237. מ' ברויאר, "על עקרונות הנוסח במהדורה זו", נספח למהדורת המקרא כתר ירושלים: תנ"ך האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 2000, עמ' 8–9 (בנספח). ח' אריאל, "על סימון הקמצים, השוואים וההטעמה בסידור קורן", באתר הוצאת קורן www.korenpub.com ← אודות ← שיטת הניקוד; גרסה מקוצרת (בלא הערות) נדפסה בסוף סידור קורן (מוגה ומבואר בידי הרב דוד פוקס, ירושלים תש"ע).

1. הגרסה בכתר ארם-צובה היא הַלְלוּ־יָהּ.
2. בעניין זה – סימון שווה פשוט או חטף־פתח – רבה המהומה, ואין שני דפוסים וגם לא שני כתבי יד דומים זה לזה. בתנ"ך הנפוץ בהוצאת "קורן" יש מידה לא מבוססת של חטפים כאלה. רבים מהקוראים בתורה בבתי הכנסת לומדים את קריאתם מהתנ"ך הזה, והם מרבים לשאול את השאלה הנדונה כאן.
3. עוד דרך לציין את נעונו של השווה היא להקדים לו געיא (המכונה גם **מתג**). אבל ברוב המקרים שמנינו כאן יש גם געיא וגם חטף.
4. התימנים הוגים כך את השוואים הנעים גם היום.
5. כמובן התימנים יהגו את החטפים האלה a, כדרך שהם הוגים את השווה הרגיל.
6. חטף לאחר וי"ו שרוקה בא בדרך כלל כשיש עיצור שורק לאחר הווי"ו; ויש להשוות זאת לריבוי הדגשים החוזקים המכונים דגש מפרדי (dirimens) באותיות שורקות שוואיות. אבל יש גם וְלֶחֱבֹדִיל (בראשית א, יח), ומעט מאוד דוגמאות בעיצורים אחרים.
7. דברינו אמורים בחטף־פתח בלבד. חטף־קמץ דינו להיקרא כתנועתו גם כשהוא תחת אות לא גרונית, כגון צָרִי (šori), הקדשים (haqqodasim), צִפְרִים (šipporim). חטף־סגול באות לא גרונית נדיר, ומכל מקום הגיית השווה והגיית הסגול זהים בפינו, הוגי ההגייה הספרדית.

בחומשים ובספרי תנ"ך מודפסים רבים נמצא מילים שיש בהן חטף־פתח באות לא גרונית, כגון צָלְלוּ (שמות טו, י), בְּתוֹכָם (ויקרא כו, יא), קוֹמְמִיּוּת (ויקרא כו, יג), רִבְבוֹת (במדבר י, לו); הַלְלוּיָהּ (תהילים קמו, י¹); מִבְּרָכֶיךָ (בראשית יב, ג), אֲרֶדְהָנָא (בראשית יח, כא), אֲנֶרְשָׁנוּ (שמות כג, כט); וְזָהָב (בראשית ב, יב), וְשֹׁדֶה (ויקרא כה, לד), וְשָׁמַע (במדבר כג, יח), וְשִׁבְהָ (שופטים ה, יב); יִצְחָק־לִי (בראשית כא, ו). רבים שואלים איך צריך להגות את החטפים האלה – בתנועת a, כדרך הגיית חטף־פתח באותיות גרוניות (כגון רֶאֱתָה, אֶהְבֶּנּוּ, רִחֲמִים, יַעֲקֹב), או בתנועת e (כמו סגול), כאילו היה שווה רגיל?²

כידוע השווה נע כשהוא בראש מילה (כגון בְּרָכָה, פֶּסַח) או כשהוא השני משני שוואים רצופים (כגון יִלְמְדוּ, מִכְנָסִי). לעומת זאת קשה לקבוע את מהותו של שווה יחיד באמצע המילה אם נע הוא או נח. לעתים רצו הטברנים, ממציאי הניקוד שלנו, להדגיש שהשווא נע, שלא יטעה הקורא לחשוב שהוא נח; במקרים כאלה הוסיפו לצד השווה פתח.³ וכאן ישאל השואל: מה הועילו חכמים אלו בתקנתם? הרי בכך הפכו את השווה למהות אחרת, הנהגית בתנועת a?

כאן המקום להבהיר שהגיית השווה הנע בפי הטברנים הייתה שונה מהגייתו בפינו היום. הגיית השווה הנע בפי הטברנים אכן הייתה בתנועת a (אבל שווה לפני עיצור גרוני נהגה בתנועת העיצור הזה, למשל, המילה רְחוּבוֹת נהגתה rohovot; המילה תְּעוֹדָה נהגתה tu'uda; שווה לפני יו"ד נהגה תמיד i, למשל: המילה וַיִּרְדּוּ נהגתה wiyirdu; המילה לִימְנָה נהגתה liyimna),⁴ ולכן בסימון חטף־פתח במקום שווה נמצאו אומרים לקורא: אל תהגה את השווה הזה כאפס – שווה נח, אלא הגה אותו a – שווה נע.

אבל אנחנו, שהגייתנו הגייה ספרדית, הוגים שווה נע e ולא a, ומכאן שעלינו להגות את כל החטפים האלה כשווא הנע שלנו – בתנועת e: šalelu, qomemiyyut, uzehev. וכי.⁵ יושם אל לב שבחלק גדול מהדוגמאות לעיל רצו הטברנים להניא את הקורא מן הקריאה המתבקשת יותר על פי הדקדוק. במילים כמו וְזָבְלוֹן, וְשָׁמַעֵלֹת השווה נח, כדן שווה לאחר וי"ו החיבור שרוקה; ולהוציא מקריאה על דרך זו סימנו הטברנים במילים וְזָהָב, וְשֹׁדֶה (ועוד באחדות) חטף־פתח, שִׁדַּע הקורא לקרוא שווה נע לאחר הווי"ו, שלא כדרך הרגילה.⁶ הוא הדין במילה רִבְבוֹת (דברים לג, יז), שדינה להיקרא rivot, לעומת רִבְבוֹת (במדבר י, לו) שהזכרנוה לעיל. מסתבר שגם במילים כמו צָלְלוּ, קוֹמְמִיּוּת ודומותיהן רצו

"צוהר למילון ההיסטורי" – סדרת ערבי עיון לקהל הרחב

האקדמיה ללשון העברית פתחה בחודשים האחרונים בסדרת ערבי עיון ששמה "צוהר למילון ההיסטורי". בכל אחד מערבי העיון דנו חוקרים ובהם עובדי האקדמיה בחטיבה ספרותית אחת מאלה שעל סדר היום במפעל המילון ההיסטורי. מטרת הסדרה לפתח לפני הקהל הרחב צוהר למפעל המילון ולהציג את החידושים האחרונים בעבודה במאגרי הטקסטים המשמשים תשתית למילון.

עד כה התקיימו שלושה ערבי עיון:

ערב העיון הראשון, "יִדְקֶךָ רש"י וזו לשונו", הוקדש לתחדישו של פרשן המקרא רש"י ולתפיסתו הבלשנית. הוא נערך ביו"א באדר א' תשע"א (21 בפברואר 2011) והרצו בו ד"ר חנוך גמליאל, פרופ' אברהם גרוסמן ועובד המילון אריאל שוה.

מימין לשמאל: פרופ' אלישע קמרון, חנוך אריאל וד"ר אלכסיי יודיצקי